

*М.Я. Купчак, О.В. Повстин, канд. екон. наук, А.В. Саміло
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)*

ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ НА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Розглядається вплив педагогічних умов на формування правової компетентності фахівців служби цивільного захисту в процесі їх підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації. Аналізуються процеси правового виховання, які формують відповідні правові установки, орієнтири та мотиви професійної діяльності. Досліджуються особливості організації правового навчання осіб рядового та начальницького складу органів та підрозділів служби цивільного захисту під впливом соціальних, економічних, політичних та освітніх чинників.

Ключові слова: педагогічні умови, правова компетентність, правове виховання, правова освіта, правова культура, моральне виховання.

Вступ. В умовах становлення України як демократичної та правової держави, особливої актуальності набуває проблема розбудови правових освітніх систем, які спрямовані на накопичення та систематизацію теоретичних і практичних правових знань, що сприяють розвитку загальнокультурних параметрів особистості та формують її соціально-правову активність. Забезпечення ефективного функціонування правової системи, в умовах сьогодення, потребує наявності висококваліфікованого кадрового потенціалу у всіх галузях народного господарства та сферах державного управління. Відповідно до порядку проходження служби цивільного захисту, який визначається Кодексом цивільного захисту України, вона має певні особливості. Служба цивільного захисту – це державна служба особливого характеру, покликана забезпечувати пожежну охорону, захист населення і територій від негативного впливу надзвичайних ситуацій, запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, ліквідації їх наслідків у мирний час та в особливий період [3]. Підготовка фахівців з високим рівнем правової компетентності, у поєднанні з професійними, етичними та аналітичними вміннями дасть змогу ефективно вирішувати поставлені перед особовим складом завдання, формуючи виважені підходи до організації діяльності із захисту населення та територій від впливу надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків.

Постановка проблеми. Відповідно до покладених завдань на Державну службу України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України), яка у межах своєї компетентності веде реєстр нормативно-правових актів з питань пожежної і техногенної безпеки, бере участь у розробленні державних і регіональних програм, формуванні науково-технічної політики, з питань віднесених до її повноважень, гостро постає питання щодо усебічної підготовки кваліфікованих кадрів та посилення усвідомлення ними важливості високого рівня правової компетентності. Особовий склад служби цивільного захисту повинен володіти ґрунтовними знаннями щодо своїх прав і обов'язків, чітко усвідомлювати місце ДСНС України в структурі органів державної влади, вміло використовувати державні механізми реалізації виконання нормативно закріплених функцій щодо організації і здійснення нагляду за виконанням вимог законодавства у сфері пожежної і техногенної безпеки, цивільного захисту центральними, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства [4].

Формування в осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту правової компетентності та усвідомлення відповідальності за виконання завдань що на них покладаються є необхідною передумовою ефективного функціонування служби цивільного захисту. Організація правового навчання таких осіб включає підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації із застосуванням прийомів соціально-педагогічних та психолого-педагогічних методик освітнього процесу. Таке спрямування підготовки має стати одним з найважливіших факторів формування особистості і фахівця служби цивільного захисту в умовах становлення України, як демократичної і правової держави.

Аналіз проблеми. Дослідження питання особливостей формування правової компетентності не є новим. Методологічну сутність поняття «педагогічні умови», а також аналіз сучасних досліджень щодо педагогічних умов обґрунтували: Н. Жукович-Дородних [7] та В. Жернов [6]. Питання формування професійної компетентності майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах є у полі зору таких науковців, як О. Овчарук [13], Л. Волошко [14], В. Петрук [15]. Над аналізом використання інформаційно-комунікаційних технологій в процесі формування правової культури майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності працювали М. Козяр, О. Зарічанський [8]. Вивченню проблематики правового виховання, формування правової свідомості та правової культури присвячені праці О. Зайчук, Н. Оніщенко [9] та В. Копейчикова [10].

Мета статті – виявити педагогічні умови формування правової компетентності фахівців служби цивільного захисту.

Шляхи вирішення проблеми. У процесі реформування органів і підрозділів цивільного захисту гостро постало питання підготовки висококваліфікованих фахівців, компетентних у своїй діяльності, відповідальних, які ефективно виконуватимуть поставлені перед ними завдання на рівні світових стандартів. З метою досягнення високого рівня професійної кваліфікації, який є необхідною передумовою ефективною та цілеспрямованою фаховою діяльністю особового складу цивільного захисту, важливого значення набуває використання наявних та впровадження необхідних педагогічних умов. Проте це поняття трактується науковцями неоднозначно.

Словник-довідник з професійної педагогіки пояснює дефініцію “педагогічні умови”, як обставини, за допомогою яких відбувається продуктивний педагогічний процес, що впливає на професійну підготовку фахівця, що опосередковується активністю особистості [12].

В. Жернов поділяє педагогічні умови на зовнішні та внутрішні, виходячи з особливостей та способів здійснення впливу на освітній процес. При цьому він обґрунтовує, що зовнішні педагогічні умови є продуктом функціонування соціально-економічної, політичної, освітньої та інших систем зовнішнього середовища та які реалізуються через відповідні фактори. Внутрішні педагогічні умови – це похідні завдання відповідного педагогічного процесу, що являють собою сукупність педагогічних заходів, які ефективно забезпечують вирішення цих завдань [6].

Специфіка педагогічних умов у навчальному процесі повинна бути наближеною до змісту професійної підготовки майбутніх фахівців і бути відображеною у структурно-змістовому, науково-методичному, матеріальному та інформаційно-психологічному забезпеченні. Професійна підготовка фахівця повинна базуватись на комплексному підході, який включає освіченість, поінформованість, застосування управлінських умінь при виконанні професійних обов'язків. Належний рівень підготовки – компетентність, можна визначити, як сукупність знань та вмінь, які необхідні для того щоб ефективно здійснювати професійну діяльність, а саме, вміти аналізувати, використовувати інформацію, приймати управлінські рішення, передбачати наслідки, прогнозувати ризики та усвідомлювати рівень юридичної відповідальності.

Формування правової компетентності в фахівців служби цивільного захисту включає правове виховання, правову освіченість, правову культуру, зв'язок моралі і права, які формують відповідні правові установки, орієнтири, мотиви та особливості правомірної поведінки.

В процесі здобуття вищої освіти правове виховання можна розглядати як цілеспрямований та систематичний вплив юридичної підготовки на формування світогляду особи, виховання у неї відповідного рівня правової свідомості та правомірної поведінки.

О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко як складову частину системи правового виховання виділяють мету правовиховного процесу. У своїй праці вони подають методіку правового виховання з визначенням трірівневої ієрархії мети останнього:

- найближча мета, яка полягає у формуванні системи правових знань;
- проміжна мета, особливістю якої є формування правового переконання;
- кінцева мета – формування звичок, мотивів правомірної і соціально-активної поведінки [9].

Отже, метою правового виховання фахівців служби цивільного захисту є становлення у них поваги до права, повсякденне дотримання ними юридичних норм, підвищення соціальної та правової активності, знання механізму функціонування органів державної влади в Україні та володіння всією сукупністю знань із різних галузей права, що сприятиме якісному виконанню поставлених перед ними завдань у професійній діяльності.

Аналізуючи праці дослідників ми зробили спробу визначити зміст дефініції «правова освіченість», яка є результатом правової освіти. Правова освіта – це поєднання процесу набуття правових знань з культурними, політичними, економічними, моральними, естетичними та іншими формами виховання.

Зокрема, поняття «освіченість» – це засвоєння різнобічних знань [5], а «правова освіченість» на думку Н. Оніщенко – це засвоєння правових знань на певних етапах державно-правового розвитку у визначених темпорально-просторових координатах. Тому, правова освіченість – це рівень правової освіти [11].

Таким чином, правову освіченість осіб рядового і начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту можна визначити, як сукупність знань нормативно-правових актів та розуміння механізмів їх реалізації у державному регулюванні різних сфер життєдіяльності суспільства (мал.1).

Рис. 1. Знання, що характеризують правову освіченість осіб рядового та начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту

Одним із важливих чинників успішної професійної діяльності майбутнього фахівця служби цивільного захисту є висока правова культура. Професіонал високого рівня повинен володіти широкими знаннями, не порушувати норми законодавчих актів та вимог Конституції України, розуміти вимоги законів та застосовувати їх у своїй практичній діяльності. Ці вимоги формуються у відповідь на виклики сьогодення та за допомогою сучасних методів правового виховання та правової освіти.

В широкому розумінні правова культура включає такий стан правового життя суспільства, який відображається у досягнутому рівні досконалості правових актів правозастосовальної діяльності, правосвідомості особистості, у ступені свободи поведінки, взаємовідповідальності держави і особи, що позитивно впливає на розвиток та функціонування суспільства. Під правовою культурою сучасні правознавці розуміють систему правових цінностей, які відображають рівень правового прогресу та віддзеркалюють у правовій формі найважливіші соціальні цінності, зокрема стан свободи особи [10].

На основі аналізу дослідження М. Козяра, погоджуємося з думкою, що процес формування правової культури майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності значно поглиблюється і набуває нових рис у контексті використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [8].

Отже, правова культура розглядається, як:

- засіб, зміст та форма правового регулювання соціально-правових відносин суспільства, які ґрунтуються виключно на нормах права;
- теоретичну правосвідомість, що ґрунтується на комплексі уявлень про політику, закони, правопорядок, правосуддя, які здійснюють свій вплив на поведінку людей;
- ціннісні орієнтації і ідеали, які формують такий еталон, який визначає рівень правової культури у правовій сфері;
- специфічний спосіб спілкування суб'єктів правового життя суспільства, який виражається у різних проявах правомірної поведінки, а також на мисленні, яке побудоване на вільному виборі правових засобів досягнення поставлених завдань;
- система цінностей, яка розкривається через конституційні права та обов'язки, у зв'язку з чим у суспільному житті держави вона оцінюється крізь призму законності, правопорядку та демократизму.

Правова культура фахівців служби цивільного захисту є основою їх правової поведінки у реалізації прав та сумлінному виконанні обов'язків, у відповідності до чинного законодавства, у процесі здійснення професійної діяльності. Моральне виховання формує у людини ідейно-моральні цінності, якості, почуття, переконання, а також такі норми поведінки, які повинні відповідати моральним ідеалам суспільства. Правове виховання, правова освіченість та правова культура базуються на морально-етичній поведінці особи. Це твердження ґрунтується на тому, що в основі і права, і моралі сформовані необхідні передумови становлення поведінки особистості згідно з визначеними суспільством нормами і принципами.

На законодавчому рівні правила етичної поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави, у тому числі і осіб рядового і начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту при виконанні ними своїх службових повноважень визначені Законом України «Про правила етичної поведінки». У зазначеному нормативно-правовому акті йдеться про законність, пріоритет інтересів держави, політичну неупередженість, толерантність, об'єктивність, компетентність і ефективність, формування довіри до влади, конфіденційність, утримання від виконання незаконних рішень чи доручень, недопущення конфлікту інтересів, запобігання одержанню неправомірної вигоди, декларування майна, доходів, витрат і зобов'язань фінансового характеру [2].

Висновок. Педагогічні умови освітнього процесу є результатом функціонування соціально-економічних, суспільно-політичних, інформаційно-комунікаційних та освітньо-виховних систем, які впливають на формування правової компетентності фахівців служби цивільного захисту. Цілеспрямована, організаційна і освітня діяльність вищих навчальних закладів та відповідних державних органів повинна спрямовуватись на набуття фахівцями служби цивільного захисту збалансованої сукупності правових знань, установок, уявлень, які під час професійної діяльності будуть визначати свідому правомірну поведінку.

Список літератури:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – с.141.
2. Закон України «Про правила етичної поведінки» від 17 травня 2012 № 4722-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4722-17>.
3. Кодекс цивільного захисту від 02 жовтня 2012 №5403-17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.
4. Положення про державну службу України з надзвичайних ситуацій, затверджене Указом Президента України від 16 січня 2013 року №20/2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/20/2013>.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь. 2005. – 1440 с.
6. Жернов В.И. Теоретико-методологические основы формирования профессионально-педагогической направленности личности студента педагогического вуза : [Монография] / В. И. Жернов. – Магнитогорск: Магнитогорский гос. пед. ин-тут. 1999. – 116 с.
7. Жукович-Дородних Н.М. Педагогічні умови формування професійних умінь студентів економічних спеціальностей ВНЗ I-II рівня акредитації // Н.М. Жукович-Дородних. Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. Випуск 3'2009. – 80 с.
8. Козяр М.М. Формування правової культури в курсантів-рятувальників засобами інформаційно-комунікаційних технологій // М.М. Козяр, О.А. Зарічанський. Теорія і практика управління соціальними системами 2'2011. – 26 с.
9. Зайчук О. В. Теорія держави і права // О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. Академічний курс. Підручник. – К. : Юрінком Інтер. 2006. – 32 с.
10. Загальна теорія держави і права / За ред. В.В. Копейчикова. – К. : Юрінком Інтер. 1997.– 320 с.
11. Оніщенко Н. М. Правова освіченість у контексті рівнів правової освіти // Н. М. Оніщенко. Віче. 2012. – №23. – 75 с.
12. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упоряд. А. В. Семенова. – Одеса. : Пальміра. 2006. – 272 с.
13. Овчарук О.В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти // Під заг. ред. О.В. Овчарук. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К. 2004. – 111 с.
14. Волошко Л.Б. Професійна компетентність студентів як предмет психолого-педагогічного аналізу // Л. Б. Волошко. Наука і сучасність : зб. наук. пр. Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – Том 48. –22 с.
15. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі вивчення фундаментальних дисциплін // В.А. Петрук. Монографія. – Вінниця: УНІВЕРСУМ – Вінниця. 2006. – 27 с.

Купчак М.Я., Повстын О.В., Самило А.В.

ВЛИЯНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ НА ПРОЦЕСС СТАНОВЛЕНИЯ ПРАВОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СПЕЦИАЛИСТОВ СЛУЖБЫ ГРАЖДАНСКОЙ ЗАЩИТЫ

В статье рассматривается влияние педагогических условий на становление правовой компетентности специалистов службы гражданской защиты в процессе их подготовки, переподготовки и повышения квалификации. Анализируются процессы правового воспитания, которые формируют соответствующие правовые установки, ориентиры и мотивы профессиональной деятельности. Исследуются особенности организации правового обучения лиц рядового и начальничьего состава органов и подразделений службы гражданской защиты под влиянием социальных, экономических, политических и образовательных факторов.

Ключевые слова: педагогические условия, правовая компетентность, правовое воспитание, правовое образование, правовая культура, нравственное воспитание.

**IMPACT OF PEDAGOGICAL CONDITIONS ON THE PROCESS OF FORMATION
OF CIVIL DEFENCE EXPERTS LEGAL COMPETENCE**

The problem analysis of cultivating legal competence of civil defense specialists was analyzed. Necessary pedagogical terms, that form corresponding legal options for them, reference-points, reasons and features of good behavior, were used for this purpose. The analytical estimation of organizations of legal education and educating, which included preparation, retraining and in-plant training of civil defense specialists using socially-pedagogical and psychologically-pedagogical features of legal norms in the educational process was carried out.

Key words: pedagogical conditions, legal competence, legal training, legal education, legal culture and moral education.

